

ГАЗОВІ «ХАБИ» ЄВРОПИ. СТВОРЕННЯ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ГАЗОВОГО ХАБА EUROPEAN GAS "HUBS". ESTABLISHMENT OF EASTERN EUROPEAN GAS HUB

Владислав РАМАЗАНОВ,
аспірант,
Інститут економіки
та прогнозування НАН України, Київ

Vladyslav RAMAZANOV,
Postgraduate student,
Institute for Economics
and Forecasting, Ukrainian NAS, Kyiv

Ринок природного газу в Україні характеризується надвисокою залежністю від імпорту природного газу, ускладненою відсутністю можливостей диверсифікації поставок газу, викривленою ціною і тарифною політикою, низьким рівнем інвестицій у розвиток газової галузі, політичною нестабільністю, недосконалістю ринкових відносин. При цьому основна увага повинна зосереджуватися на зміцненні власного паливного комплексу, в першу чергу за рахунок різкого збільшення темпів видобутку газу шляхом значного розширення пошуково-розвідувальних робіт, адже проведений аналіз сучасного ресурсного та виробничого стану паливного комплексу довів, що в Україні є передумови для їх розвитку.

The market of natural gas in Ukraine is characterized by too high dependence on the import of natural gas, by the complicated absence of possibilities of diversification of supplying with gas, distorted price and tariff politics, low level of investments in development of gas industry, political instability, and imperfection of market relations. Thus basic attention must be concentrated on strengthening of own fuel complex, first of all due to the sharp increase of rates of gas production, through considerable expansion of searching-reconnaissance works, analysis of the modern resource and productive state of fuel complex conducted in fact showed that in Ukraine there are pre-conditions for their development.

Удосконалення енергетичної стратегії має відбуватись у напрямку ліквідації енергоємної структури промислового виробництва на основі впровадження новітніх енергозберігаючих технологій, адже на стан енергетичної безпеки негативно впливає висока енергоємність економіки, що в три-чотири рази перевищує енергоємність економіки розвинутих країн.

Багато ключових питань майбутнього енергетики до останнього часу розглядалося в Україні за допомогою традиційних підходів минулих років, які передбачають тиражування та модифікацію вже відомих та випробуваних рішень.

Накопичений світовий досвід з розвитку національного енергетичного господарства сформував типові характеристики концептуальних рішень стабілізаційної політики у сфері енергетики в умовах її кризового стану. Саме такий стан енергетики України підтверджується динамікою сучасних процесів, сутність яких на поверхні макроекономічних явищ визначається явною кореляцією кризових явищ в економіці взагалі та в енергетиці зокрема.

В основу стабілізаційної політики необхідно покласти аксіому: стан енергетики має пріоритетне значення порівняно з іншими складовими економіки країни. Саме енергетика розвинутих країн домінує у формуванні параметрів економічного зростання. Іншими словами, стабілізація енергетики – завдання загальнодержавне, не вирішивши яке неможливо забезпечити економічного зростання [3, с. 7].

У таких умовах дане дослідження є актуальним і необхідним, оскільки виникає потреба детального аналізу сучасного стану економіки газового сектору України і на підставі цього визначення перспектив його розвитку в контексті підвищення потенційних можливостей державного паливно-енергетичного комплексу з метою забезпечення вітчизняної енергетичної безпеки та збереження Україною статусу головної транзитної держави.

Як масштабна сфера прояву закономірностей і суперечностей системних ринкових трансформацій газова промисловість стала об'єктом досліджень з широкого кола проблемних напрямів [4, с. 4].

Under such conditions this research is actual and necessary, since there is a necessity of the detailed analysis of the modern economy state of Ukrainian gas sector and on the basis of this determination of prospects of its development in the context of increasing of potential possibilities of state fuel and energy complex with the aim of providing of home power safety and maintenance of status of Ukraine as the main transit state.

As a scale sphere of display of conformities to law and contradictions of system market transformations gas industry became the object of researches from the wide circle of problem directions.

Вітчизняний паливно-енергетичний комплекс вимагає раціонального підходу до управління, вдосконалення енергетичної стратегії щодо посилення економічної та забезпечення енергетичної безпеки держави як важливих складових національної безпеки, спрямованої на зниження впливу зовнішніх факторів ризиків, недопущення розвитку кризових ситуацій в енергозабезпеченні країни.

У статті досліджено основні проблеми диверсифікації постачання природного газу і запропоновано шляхи їх вирішення.

The national fuel and energy complex requires the rational approach to management, improvement of power strategy as to strengthening of economic and providing state's energetic security as important constituents of the national security aimed at reducing the influence of external risks factors, non-admission of crisis situations development in terms of country's energy supply.

In the article the basic problems of diversification of natural gas supply are investigated and the ways to solve them are offered.

Варто також зазначити, що оскільки нормативно-правове забезпечення роботи газового сектору не відповідає ринковим вимогам, то це гальмує розвиток конкуренції, використання потенційних можливостей газової галузі та інтеграції країни до європейського енергетичного простору. Українське законодавство в газовому секторі необхідно адаптувати до нормативно-правових актів ЄС.

Сучасні механізми формування ринкових відносин вимагають перегляду існуючих цінових та тарифних концепцій функціонування газового сектору економіки України, адже цінові концепції повинні бути соціально-орієнтовані, а тарифні – орієнтовані на самофінансування

виробничої та інвестиційної діяльності ефективно функціонуючих структур ПЕК і створення сприятливого інвестиційного клімату для реалізації проектів у газовій галузі [1, с. 12].

Створення в Україні газового хабу може стати важливим фактором для входження на європейський газовий ринок.

Заходами, які сприятимуть його розбудові, мають стати: лібералізація українського газового ринку, диверсифікація шляхів постачання, досягнення енергетичної незалежності, зниження ціни на імпортований газ, створення умов збереження газу та європейський трейдинг у підземних газових сховищах України.

Establishment in Ukraine of gas hub can become an important factor for including to the European gas market.

The measures that will assist its development are to be the following: liberalization of the Ukrainian gas market, diversification of ways of supply, achievement of power independence, price abatement on the imported gas, creation of conditioning to save the gas and European trading in the gas storages of Ukraine.

Ситуація на газовому ринку України за останні роки кардинально змінилась, адже в пріоритетах наразі лібералізація ринку й поетапна інтеграція в загальноєвропейську ГТС, вільний доступ до існуючої системи газопроводів та газових сховищ. Україна наслідує загальні світові етапи розвитку газових ринків, як це зображено в **табл. 1**.

Таблиця 1. Етапи розвитку газових ринків

Етап	Характеристика етапу
I. Зародження ринку	Слабо розвинена газова інфраструктура. Незначний ринок газу. Кількість учасників обмежена. Обмежена нормативно-правова база.
II. Зростання газового ринку	Відбувається розвиток інфраструктури. Зростає кількість учасників ринку. Зростає конкуренція. Потреба у нормативній базі для формування ринку. Зменшуються фактори ринкового ризику.
III. Розвинутий ринок	Добре розвинена інфраструктура. Ринок є близьким до насичення. Кількість учасників велика. Недостатнє використання позитивних факторів конкуренції. Регулювання діяльності природних монополій. Структура ринку неефективна.
IV. Сформований ринок	Активна конкуренція, низька прибутковість. Ефективні ринкові структури, прозоре ціноутворення. Ціноутворення на основі конкуренції.

Джерело: Доповідь Е. Лейрда (менеджера з питань енергетики компанії BP) на семінарі у Мінекономрозвитку РФ.

Комплекс цих заходів разом з відпрацюванням можливостей постачання в Україну газу з Хорватії, а також продовження розробки з постачання газу з Європи територією Польщі, Чехії, Словаччини й Румунії дозволяють говорити нам про поетапне формування в Україні газового хабу.

Метою статті є пошук альтернативних шляхів постачання природного газу для забезпечення економічної безпеки України, зокрема такої її складової, як енергетична безпека.

The aim of the article is a search of alternative ways of supply of natural gas for providing of economic security of Ukraine, in particular such its constituent as energy safety.

Газовий хаб – це точка перетину значної кількості газотранспортних маршрутів. Часто, але не обов'язково хаб поєднано зі сховищем або комплексом сховищ природного газу. Як правило, саме на базі хабів формуються майданчики з торгівлі природним газом, тобто газові біржі.

Обсяг газових потоків, який значною мірою пов'язаний з ліквідністю біржі, має суттєве значення для користувачів торговельного майданчику. Так, у США до 80% виробників природного газу реалізують ресурс за допомогою хабу/біржі. Тому ліквідність газових бірж дуже висока.

Обсяги біржової торгівлі газом у Європі наближаються до 40% від загального споживання. Іншу частину становлять довгострокові контракти (**табл. 2**).

Низька ліквідність переважної більшості з 10 європейських газових хабів/бірж викликана низьким співвідношенням запро-

понованих до продажу та фізичних обсягів ресурсу. Висока ліквідність характерна лише для британського NBP (National Balancing Point), який забезпечує 2/3 біржових торгів газом у ЄС.

Таблиця 2. Прогнозні обсяги імпорту природного газу Європейським Союзом з Російської Федерації за довгостроковими контрактами

Рік	Мінімальний сценарій	Максимальний сценарій	Проміжний потенціал постачання
2013	140	153	147
2014	143	163	153
2015	146	172	159
2016	151	176	163
2017	156	179	168
2018	162	183	172
2019	167	187	177
2020	173	191	182
2021	178	194	186
2022	183	198	191

Джерело: European Network of Transmission System Operators for Gas (ENTSO-G).

Західноукраїнські газосховища фактично вже є газовим хабом, оскільки проектувалися та будувалися на перетині потужних магістральних трубопроводів, якими до останніх років постачалося до 75% російського газу до країн Євросоюзу (див. **рис.**).

Нині обсяги транзиту поступово зменшуються, зважаючи на політику Ват «Газпром».

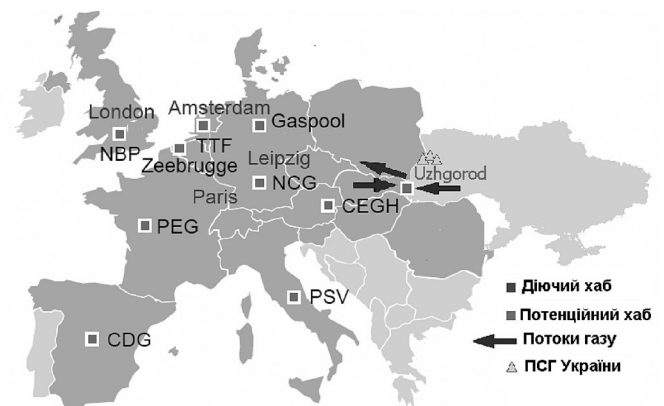
Середня ціна зберігання тисячі кубометрів газу в європейських сховищах становить 25 доларів США за сезон. За середніми розцінками, зберігання 1 млрд. м³ газу коштувало б 25 млн. доларів США. Обсяги наших сховищ, на основі яких можна створити хаб, – 20 млрд. м³, тобто ПАТ «Укртрансгаз» зміг би заробляти 0,5 млрд. доларів США щороку.

При цьому зменшується залежність від Ват «Газпром», з яким в Україні довгостроковий контракт на період з 2009 до 2019 року, а наші споживачі могли б купувати на біржі дешевший газ, ніж зараз Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» купує в Російській Федерації.

У контексті домовленостей, досягнутих 3 травня 2013 року в Брюсселі в ході засідання круглого столу з питань функціонування ринку природного газу України, представники Європейської комісії підтвердили готовність надати експертну підтримку в питанні перетворення України на складову Східноєвропейського газового хабу.

Експерти СК вважають, що створення на території України газового хабу та подальший розвиток української газотранспортної

Рисунок. Перспективи участі України у торгівлі газом на європейських газових ринках

Джерело: доповідь генерального директора ТОВ «Нафтогазбудінформатика» Уніговського Л.М. на круглому столі «Входження України в європейський газовий ринок. Програма розвитку», 3 червня 2013 року.

системи має відбуватися на основах та принципах формування єдиного європейського газового ринку.

У цьому контексті першочергову увагу слід приділити активізації процесу адаптації та наближення українського законодавства у сфері енергетики до правових норм ЄС. При цьому слід врахувати, що йдеться не лише про імplementацію Україною зобов'язань у газовій сфері, взятих у рамках набуття членства у Договорі про заснування Енергетичного Співтовариства, але й виконання рішення Ради міністрів Енергетичного Співтовариства від 06.10.2011 року щодо імplementації положень «третього енергетичного пакету ЄС».

У сфері газу третій пакет має два основних законодавчих акти: Регламент (ЄС) № 715/2009 Європейського парламенту та Ради від 13.07.2009 року про умови доступу до систем транспортування природного газу [5] та Директиву 2009/73/ЄС Європейського парламенту та Ради від 13.07.2009 року стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу [2]. Крім того, необхідно врахувати створені «третім енергетичним пакетом» особливості нової системи регулювання газового сектору, а саме – нові повноваження та можливості національних органів регулювання та роль новоствореного регуляторного органу ЄС (Агентства з питань співробітництва регуляторів (ACER)).

Положення згаданих документів мають на меті:

□ встановлення недискримінаційних правил для умов доступу до мереж транспортування природного газу і сховищ газу з метою забезпечення належного функціонування внутрішнього ринку природного газу;

□ сприяння створенню стабільно функціонуючого і прозорого оптового ринку з високим рівнем надійності поставок газу та забезпечення механізмів для гармонізації правил доступу до мережі для транскордонного обміну газом.

Цілі, зазначені в першому підпункті, включають встановлення гармонізованих принципів для тарифів на доступ до мережі або методів, що лежать в основі їх розрахунків, надання доступу третій стороні й гармонізацію принципів для розподілу потужності й управління перевантаженнями, визначення прозорості правил балансування та плати за дисбаланс, а також стимулювання торгівлі правами використання потужності інфраструктури.

Крім того, положення Директиви 2009/73/ЄС від 13.07.2009 року стосовно спільних правил внутрішнього ринку природного газу містять чіткі правила щодо сертифікації оператора транспортної системи (ст. 10), його завдань (ст. 13), вимоги щодо незалежності оператора транспортної системи (ст. 14). Главою VII згаданої Директиви регулюються питання доступу третіх сторін до системи транспортування газу в цілому (ст. 32) та доступ до сховищ газу зокрема (ст. 33).

Ще одним завданням згаданої Директиви, що має безпосереднє відношення до питань створення газового хабу, є забезпечення незалежності операторів систем зберігання. Сховища, як і мережі, повинні управлятися відокремленими підприємствами, що володіють реальним правом управління та засобами утримання і розвитку сховищ.

Важливим напрямом реформування системи газового сектору відповідно до третього енергетичного пакету ЄС стало наділення новими повноваженнями та можливостями національних органів регулювання енергетики (НОР). Однією з основних вимог є забезпечення в рамках встановленої політики реальної незалежності НОР від публічних та корпоративних інтересів. НОР отримали право ухвалювати обов'язкові для виконання рішення стосовно підприємств природного газу, застосовувати ефективні пропорційні санкції у випадку невиконання компаніями свої зобов'язань або пропонувати компетентному суду ухвалювати відповідні рішення про санкції.

Відтепер НОР наділені ширшими повноваженнями (порівняно з другим енергетичним пакетом) щодо забезпечення

права вільного доступу до газової інфраструктури, захисту прав споживачів, гарантування високих стандартів надання публічних послуг.

ВИСНОВКИ

З метою створення Східноєвропейського газового хабу на території України нашою державою мають бути вжиті такі кроки:

1) завершення розробки Плану реформування Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» відповідно до вимог енергетичного законодавства ЄС та практична реалізація цього Плану;

2) вжиття заходів щодо забезпечення можливості ПАТ «Укртрансгаз» виконувати в повному обсязі функції та зобов'язання незалежного оператора газотранспортної системи;

3) створення нормативно-правових та технологічних умов (модернізації ГТС) для повної синхронізації роботи газотранспортної системи України з газотранспортними системами держав – членів ЄС (насамперед Польщі, Угорщини, Словаччини та Румунії);

4) забезпечення нормативно-правових рамок для роботи на території України іноземних компаній, що займаються розробкою та видобутком газу.

CONCLUSIONS

With the aim to establish the Eastern European gas hub on the territory of Ukraine, our state is to take the following action:

1) finishing of development of Plan of reformation of the National joint stock company «Naftogaz of Ukraine» in accordance with the requirements of power legislation of the EU and practical realization of this Plan;

2) acceptances of measures in relation providing possibility to execute company «Ukrtransgas» in full to the function and obligation of independent operator of gas-transmission system;

3) creation of normatively-legal and technological terms (modernisation of GTS) for complete synchronization of work of gas-transmission system of Ukraine with the gas-transmission systems of the states - members of the EU (first of all Poland, Hungary, Slovakia and Romania);

4) providing of normatively-legal scopes for work on territory of Ukraine of foreign companies that are engaged in development and gas production.

ЛІТЕРАТУРА

1. Діак І.В. Енергетична безпека України. – К., 2001. – 179 с.
2. Директива 2009/73/ЄС Європейського парламенту та Ради від 13.07.2009 року стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу [Електронний ресурс]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0094:0136:EN:PDF>.
3. Природний газ в економіці України /І.К. Чукаєва /За редакцією С.І. Дорогунцова. – Київ: Наукова думка, 2002. – 360 с.
4. Писар Н.Б. Проблеми і перспективи розвитку економіки газового сектору / Н.Б. Писар. Монографія. – Івано-Франківськ: 2012. – 186 с.
5. Регламент (ЄС) № 715/2009 Європейського парламенту та Ради від 13.07.2009 року про умови доступу до систем транспортування природного газу [Електронний ресурс]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0036:0054:EN:PDF>.

REFERENCES

1. Diyak I.V. Enerhetychna bezpeka Ukrainy [Energy security of Ukraine]. Kyiv, 2001, 179 p. [in Ukrainian].
2. Directive 2009/73/EC of the European Parliament and of the Council of 13.07.2009 concerning common rules for the internal market in natural gas. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0094:0136:EN:PDF>
3. Chukayeva I.K. Pryrodnyy haz v ekonomitsi Ukrainy [Natural gas in Ukraine's economy]. Kyiv, Naukova dumka, 2002, 360 p. [in Ukrainian].
4. Pysar N.B. Problemy i perspektivy rozvytku ekonomiky hazovoho sektoru [Problems and prospects of economic development of the gas sector]. Ivano-Frankivsk, 2012, 186 p. [in Ukrainian].
5. Regulation (EC) No 715/2009 of the European Parliament and of the Council of 13.07.2009 on conditions for access to the natural gas transmission networks. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0036:0054:EN:PDF>